

Ikäinstituutti

Vanhusneuvostot vaikuttajina – vanhusneuvostokyselyn 2023 tulokset

Erja Rappe, Jere Rajaniemi, Päivi Ahosola, Päivi Topo

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	3
2. KYSELYN TOTEUTUS JA AINEISTON ANALYYSI	4
3. TULOKSET.....	5
3.1 Vanhusneuvostojen kokoonpano.....	5
3.2 Vanhusneuvostojen ikäjakauma.....	7
3.3 Vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet.....	7
3.4 Vanhusneuvostojen osallistumis- ja puheoikeudet.....	10
3.5 Vanhusneuvostojen tuen tarve vaikuttamistyöhön.....	10
3.6 Vanhusneuvostojen yhteistyö vanhusasiavaltuutetun kanssa	13
3.7 Muu tieto vanhusneuvostojen toiminnasta.....	15
4. YHTEENVETO.....	17
LÄHTEET.....	18
LIITE: KYSELYLOMAKE.....	19

Vanhusneuvostot vaikuttajina – vanhusneuvostokyselyn 2023 tulokset

ISBN 978-952-7254-67-7 (pdf)

Kirjoittajat: Erja Rappe, Jere Rajaniemi, Päivi Ahosola, Päivi Topo

Kansikuva: Siri Sipilä

Taitto: AD Krista Jännäri, Mainospalvelu Kristasta Oy

www.ikainstituutti.fi

©Ikäinstituutti, Helsinki 2023

1. JOHDANTO

Vanhusneuvostot ovat sekä hyvinvointialueilla että kunnissa lakisääteisiä vaikuttamistoimielimiä. Hyvinvointialueen aluehallituksen on asetettava ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi hyvinvointialueen vanhusneuvosto ja sille tulee antaa mahdollisuus vaikuttaa hyvinvointialueen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan asioissa, joilla on tai joilla vanhusneuvosto arvioi olevan merkitystä ikääntyneen väestön ja heidän tarvitsemiensa palveluiden kannalta. (Kuntaliitto 2023.)

Kunnissa kunnanhallituksen on asetettava ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi vanhusneuvosto ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Vanhusneuvosto voi olla myös useamman kunnan yhteinen. Vanhusneuvostolla on oltava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta. Vanhusneuvostot on myös otettava mukaan laatimaan suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi sekä kunnissa että hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden vanhusneuvosto on lisäksi otettava mukaan palveluiden riittävyyden ja laadun arviointiin. (Kuntaliitto 2023.)

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiminnassa keskeisiä ovat sosiaali- ja terveyspalvelut, niiden saatavuus, asumispalvelut ja kotona asumista tukevat palvelut. Kuntien vanhusneuvostojen toiminta keskittyy hyvinvointialueuudistuksen jälkeen asuin ympäristöön ja sen esteettömyyteen, liikkumiseen, osallistumis- ja harrastusmahdollisuuksiin ja digitalisaation vaikutuksiin. Yhteisiä aihealueita hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostoilla ovat esimerkiksi liikkumista ja asumista tukevat palvelut sekä turvallisuus.

Vanhusneuvostojen keskeisin tehtävä on tuoda päätöksentekoon ikääntyneiden asukkaiden näkökulmia. Vanhusneuvostojen toiminnan avulla voidaan

vahvistaa myös niiden ikääntyneiden asukkaiden asemaa päätöksenteossa, jotka eivät pysty itse tuomaan tarpeitaan ja näkemyksiään esiin. Vanhusneuvostojen näkemyksissä tiivistyy paikallinen ymmärrys ja tieto siitä, miten eri kunnissa ja hyvinvointialueilla erilaisissa tilanteissa olevat ikääntyneet asukkaat voivat toimia arjessaan ja osallistua paikallisyhteisöjen toimintaan sekä miten tavanomaista vaikeammissa tilanteissa olevien ikääntyneiden asukkaiden perusoikeuksien toteutuminen voidaan parhaiten turvata.

Kuntien vanhusneuvostoille tehtyjen aikaisempien kyselyiden tulosten mukaan niiden toimintaedellytykset vaihtelevat paljon (Rappe ym. 2023, Ihmis-oikeuskeskus 2021). Samoin vaihtelu on suurta sen osalta, miten neuvostot pääsevät osallistumaan päätöksentekoon sen eri vaiheissa. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostoille ei vielä ole vastaavaa tiedonkeruuta tehty. Hyvinvointialueiden perustaminen on tuonut suuren muutoksen kuntien vanhusneuvostojen toiminta-alueeseen ja kunnat ovat uudessa tilanteessa, kun vastuu sosiaali- ja terveyspalveluiden ja pelastustoimen järjestämisestä siirtyi kunnilta hyvinvointialueille. Yhteisesti hoidettavaksi jäi hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, jonka toimet ovat olennaisia ikääntyneiden kuntalaisten toimintakyvyn ylläpitämisen ja toimivan asuin ympäristön kannalta ja sen myötä päivittäisen elämän sujumisen kannalta.

Ikäinstituutti, vanhusasiavaltuutettu ja Avoin hallinto (valtiovarainministeriö) keräsivät tietoa vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksista kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa verkkokyselyllä. Samalla koottiin tietoa myös siitä, millaista yhteistyötä vanhusneuvostot toivovat vanhusasiavaltuutetun kanssa.

Vanhusasiavaltuutettu on valtakunnallinen, riippumaton ja itsenäinen viranomainen, jonka tehtävänä on edistää ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista. Toiminta käynnistyi vuoden 2022 alussa. Vanhusneuvostokyselyn lopuksi vastaajilta kysyttiin avoimella kysymyksellä, millaista yhteistyötä he toivovat vanhusneuvoston ja vanhusasiavaltuutetun kesken tai onko heillä toiveita vanhusasiavaltuutetun työlle.

2. KYSELYN TOTEUTUS JA AINEISTON ANALYSOINTI

Avoin hallinto lähetti verkkokyselyn linkin saatteineen 11.9.2023 kuntien vanhusneuvostoille ja hyvinvointialueiden kirjaamoihin edelleen lähetettäväksi vanhusneuvostoille. Vastauksia pyydettiin 29.9.2023 mennessä. Vastausaikaa jatkettiin 2.10.2023 saakka. Verkkokysely oli suomenkielinen mutta kyselyn avauduttua se käännettiin myös ruotsin kielelle. Kyselylomake on liitteenä 1.

Kyselyyn saatiin kaikkiaan 257 vastausta. Näistä 215 vastausta koski kuntien vanhusneuvostoja ja 42 vastausta hyvinvointialueiden vanhusneuvostoja. Vastauksissa oli edustettuna 18 hyvinvointialueen vanhusneuvostoa. Kuntien vanhusneuvostoista vastasi 143. Vastaajista 21 ei ilmoittanut kuntaa, jonka vanhusneuvostoa edusti.

Kysymykseen toiveista yhteistyöhön vanhusasiavaltuutetun kanssa saatiin runsaasti vastauksia, sillä 39 hyvinvointialueen vanhusneuvoston jäsentä ja 140 kunnan vanhusneuvoston jäsentä vastasi kysymykseen.

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen kyselyyn vastaajat olivat valtaosin joko vanhusneuvoston jäseniä (27 kpl) tai puheenjohtajia (12 kpl). Osa vastauksista oli laadittu niin, että vanhusneuvoston puheenjohtaja tai sihteeri oli koonnut ne vanhusneuvoston jäseniltä.

Kuntien vastaajat olivat vanhusneuvostojen jäseniä (84 kpl), puheenjohtajia (60 kpl), sihteereitä (32 kpl) ja puheenjohtaja yhteistyössä sihteerin kanssa (17 kpl). Kysymyksiä oli myös käsitelty yhdessä vanhusneuvostossa (22 vastausta).

Vastauksista tarkastellaan eri tekijöiden jakaumia lukumäärinä ja prosenttiosuuksina. Toiveista yhteistyölle vanhusasiavaltuutetun kanssa muodostettiin vastauksia lukemalla aineistolähtöisesti luokittelukehikko, jonka jälkeen vastaukset järjestettiin luokkien alle ja laskettiin. Koska hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostojen vastaukset poikkesivat jonkin verran toisistaan, luokittelukehikot laadittiin erikseen hyvinvointialueen ja kunnan vanhusneuvostojen vastauksille. Tuloksissa kuvataan luokat ja vastausmäärät. Alle kolmen vastauksen luokkia ei ole otettu mukaan.

3. TULOKSET

Tuloksissa tarkastellaan ensiksi vanhusneuvoston kokoonpanoa ja ikäjakaumaa. Sen jälkeen käsitellään sitä, millaisiksi vanhusneuvostot arvioivat vaikuttamismahdollisuutensa ikäihmisiä koskevissa asioissa ja millaiset osallistumis- ja puheoikeudet vanhusneuvostoilla on valtuuston ja lautakuntien kokouksissa ja muissa toimielimissä. Seuraavaksi tuloksissa kerrotaan vanhusneuvostojen esittämistä tuen tarpeista vaikuttamistyöhön ja yhteistyötoiveista vanhusasiavaltuutetun kanssa. Lopuksi esitetään kooste muista vanhusneuvostojen esille nostamista asioista.

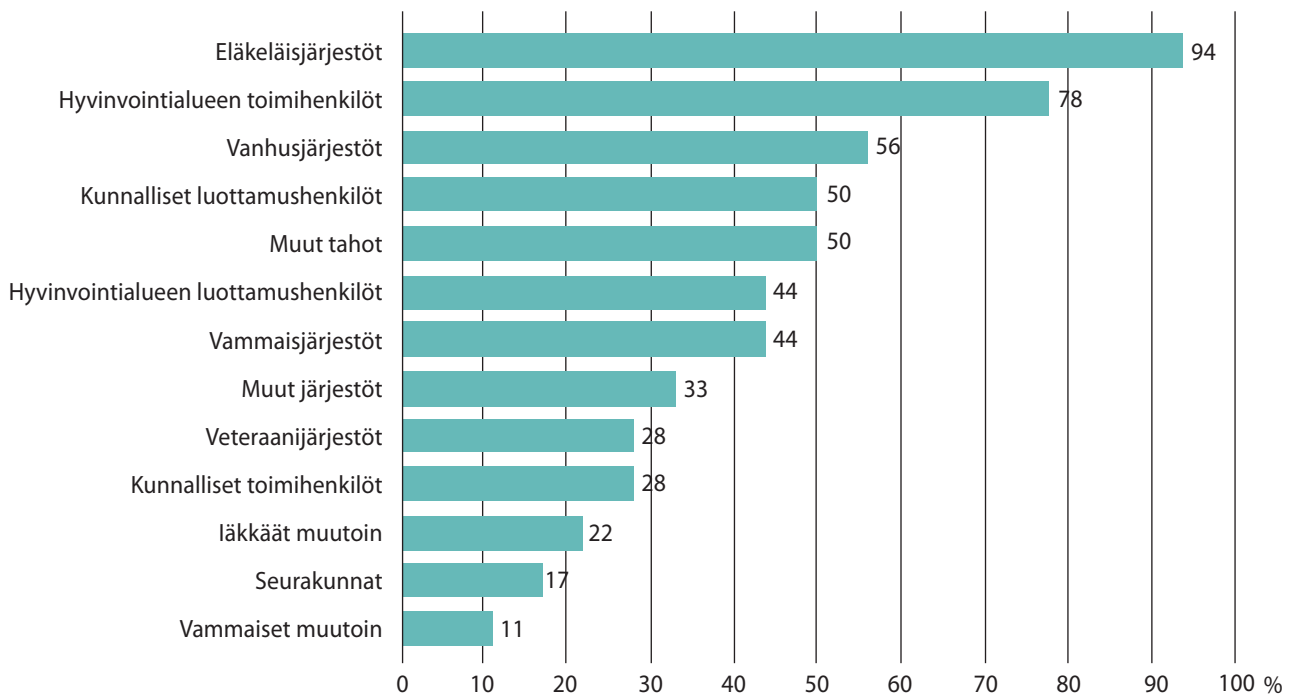
3.1 Vanhusneuvostojen kokoonpano

Vanhusneuvoston kokoonpanoa kysyttiin varsinaisten jäsenten osalta. Jos saman hyvinvointialueen tai kunnan vanhusneuvostolta oli tullut useampia vastauksia, niin yksikin kyllä-vastaus johti tulkintaan,

että kyseinen taho oli edustettuna asianomaisessa vanhusneuvostossa. Vastaukset, joissa ei ollut valittu kuntaa, jätettiin analyysin ulkopuolelle.

Eläkeläisjärjestöt olivat edustettuina yhtä vaille kaikkien vastanneiden hyvinvointialueiden vanhusneuvostoissa. Hyvinvointialueiden toimihenkilöt olivat toiseksi yleisimmin edustettuna tahona hyvinvointialueiden vanhusneuvostoissa (78 %). Toimihenkilöiden kerrottiin edustavan ikäänntyneiden palveluita, koti- ja asumispalveluita, hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä, hallitusta, pelastuslaitosta, palvelualueita, yhdyspintoja ja sosiaali- ja terveyspalveluita.

Vanhusjärjestöt, kunnalliset ja hyvinvointialueiden luottamushenkilöt, vammaisjärjestöt ja muut tahot olivat edustettuina noin puolessa hyvinvointialueiden vanhusneuvostoista. Muina tahoina mainittiin hyvinvointialueen kunnat, saamelaiskäräjät, hyvinvointialueen hallituksen edustajat ja kuntien vanhusneuvostojen jäsenet. Muut järjestöt, veteraanijär-

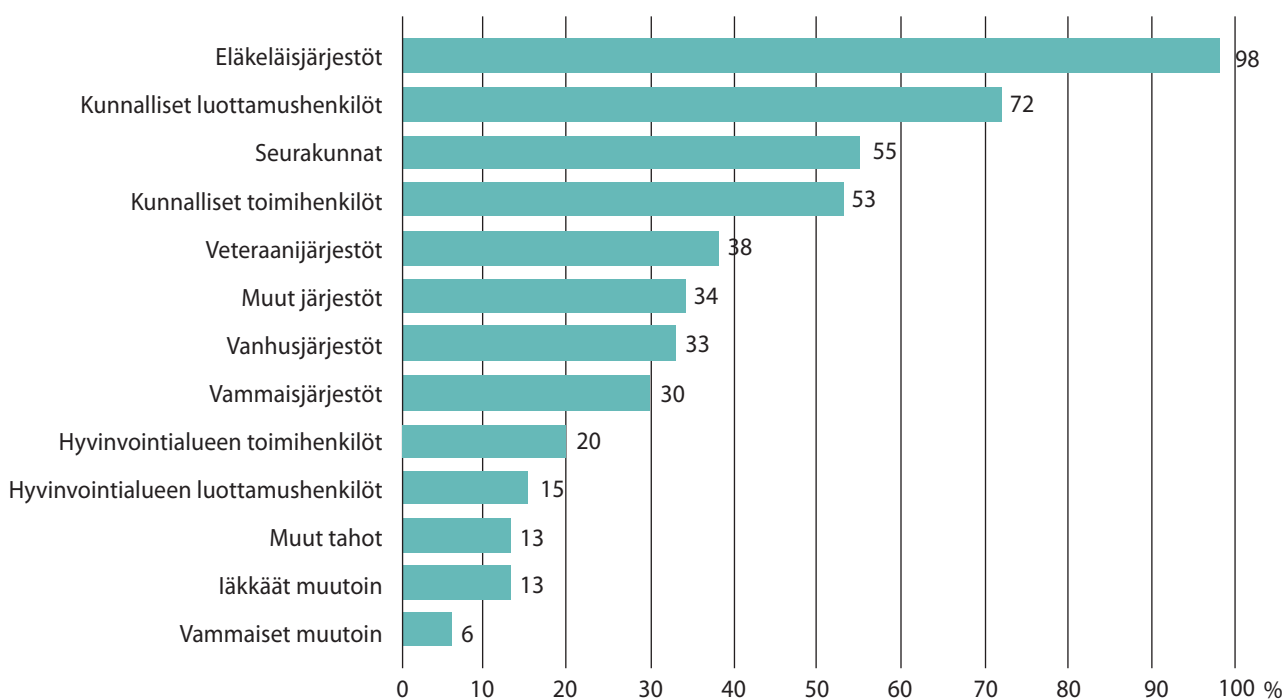
Kuva 1. Hyvinvointialueiden (n=18) vanhusneuvostoissa edustettuina olevien tahojen prosenttiosuudet.

jestöt ja kunnalliset toimihenkilöt olivat edustettuina noin kolmanneksessa vanhusneuvostoja. Muina mainittuina järjestöinä hyvinvointialueen vanhusneuvostossa edustettuina olivat muistiyhdistys, SPR, SPR:n ystävätoiminta, Lapin Kansalliset Seniorit ry, Martat, Sydänaalue, Muistiluotsi ja Omaishoitajat. Iäkkäät olivat muutoin kuin järjestöjen kautta edustettuina reilussa viidenneksessä hyvinvointialueiden vanhusneuvostoja (17 %) ja vammaiset muutoin kuin järjestöjen kautta joka kymmenennessä vanhusneuvostossa (11 %). Seurakunnan edustaja oli vajaassa viidenneksessä hyvinvointialueiden vanhusneuvostoja (17 %).

Eläkeläisjärjestöt olivat edustettuina lähes kaikissa vastanneiden kuntien vanhusneuvostoissa. Vain kolmen kunnan vastauksissa ei mainittu eläkeläisjärjestöjä. Kunnalliset luottamushenkilöt olivat edustettuina kahdessa kolmasosassa vastanneista vanhusneu-

vostoista (72 %). Reilu puolet vanhusneuvostoista ilmoitti seurakunnan (55 %) sekä kunnallisten toimihenkilöiden (53 %) olevan edustettuina. Toimihenkilöt edustivat useimmiten hyvinvointipalveluita, sivistys-, kulttuuri- ja teknistä toimea ja hallintoa.

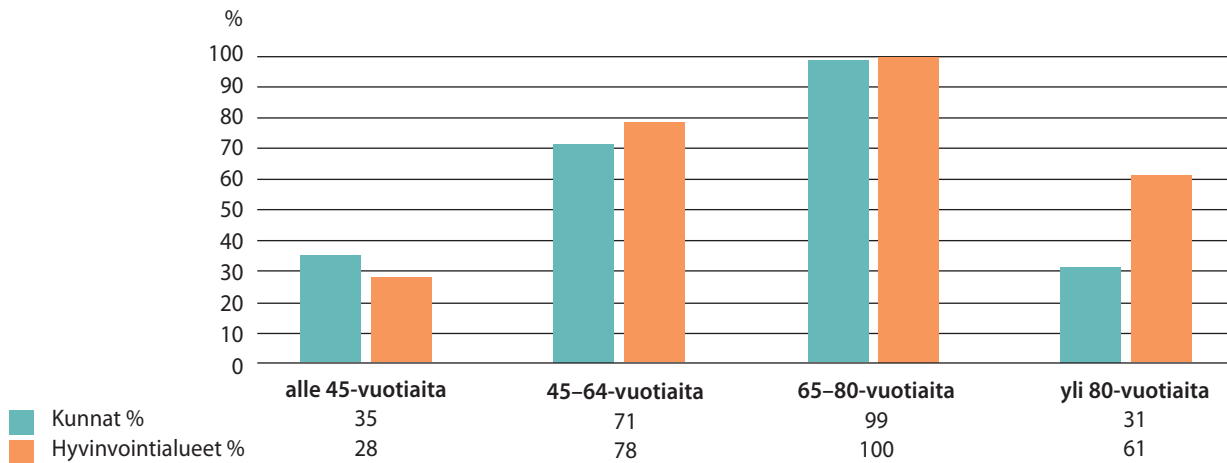
Seuraavaksi yleisimmät tahot kuntien vanhusneuvostojen kokoonpanossa olivat veteraanijärjestöt (38 %), muut järjestöt (34 %) (mm. Sydänyhdistys, Senioriopettajat, Jade yhteisö, kyläyhdistys, maamiesseura, Folkhälsan, Omaishoitajat, Sotainvalidit, SPR), vanhusjärjestöt (33 %) ja vammaisjärjestöt (30 %). Hyvinvointialueiden toimihenkilöt olivat edustettuina viidenneksessä kuntien vanhusneuvostoja. Pienimmät edustukset olivat hyvinvointialueen luottamushenkilöillä (15 %), muilla tahoilla (13 %), iäkkäillä muutoin kuin järjestöjen kautta (13 %) ja vammaisilla muutoin kuin vammaisjärjestöjen kautta (6 %).

Kuva 2. Kuntien (n=143) vanhusneuvostoissa edustettuina olevien tahojen prosenttiosuudet.

Lähes kaikissa hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostoissa oli edustus eläkeläisjärjestöistä. Toiseksi yleisemmin hyvinvointialueilla olivat edustettuina hyvinvointialueiden toimihenkilöt, kunnissa puolestaan kunnalliset luottamushenkilöt. Hyvinvointialueilla puolessa vanhusneuvostoja oli edustus muilta tahoilta kuten alueen kunnista tai saame-

laiskäräjiltä, kun taas kuntien vanhusneuvostoissa muiden tahojen edustus oli vähäisempää. Selkeä ero hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostojen kokoonpanossa oli myös seurakuntien edustuksessa: kunnissa yli puolessa vanhusneuvostoista oli seurakunnan edustus mutta hyvinvointialueilla vain vajaassa viidenneksessä.

Kuva 3. Vanhusneuvostojen jäsenten ikäluokkien esiintymisen suhteellinen jakauma hyvinvointialueilla (n=18) ja kunnissa (n=143)

3.2 Vanhusneuvostojen ikäjakauma

Vanhusneuvoston ikäjakaumaa kysyttiin myös varsinaisten jäsenten osalta. Kysymyksessä ikäjakauma oli luokiteltu neljään ikäluokkaan: alle 45-vuotiaat, 45-64-vuotiaat, 65-80-vuotiaat ja yli 80-vuotiaat. Jos saman hyvinvointialueen tai kunnan vanhusneuvostolta oli tullut useampia vastauksia, niin yksikin kyllä-vastaus johti tulkintaan, että kyseinen ikäluokka oli edustettuna asianomaisessa vanhusneuvostossa. Lisäksi pyydettiin arvioimaan kussakin ikäluokassa olevien jäsenten lukumäärää. Vastaukset, joissa ei ollut valittu kuntaa, jätettiin analyysin ulkopuolelle.

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostoissa viidessä oli alle 45-vuotiaita jäseniä ja neljässätoista 45-64-vuotiaita jäseniä. Kaikilla vastanneilla 18 hyvinvointialueella oli jäseniä ikäluokassa 65-80 vuotta ja yhdellätoista alueella oli myös yli 80-vuotiaita jäseniä.

Kuntien vanhusneuvostoissa vastanneista 50 kunnassa oli alle 45-vuotiaita jäseniä, 102 kunnassa 45-64-vuotiaita jäseniä ja 141 kunnassa 65-80-vuotiaita jäseniä. Yli 80-vuotiaita jäseniä oli 45 kunnan vanhusneuvostossa.

Jäsenten lukumäärää kussakin ikäluokassa sekä hyvinvointialueiden että kuntien vanhusneuvostoissa ei analysoitu tarkemmin, koska kaikki vastaajat eivät vastanneet kysymykseen ja saman vanhusneuvoston jäsenten arvioit siitä, kuinka monta jäsentä kuului tiettyyn ikäluokkaan, saattoivat poiketa toisistaan. Yleisesti voidaan sanoa, että alle 45-vuotiaita oli yksittäisiä jäseniä, 45-64-vuotiaita ja yli 80-vuotiaita jonkin verran ja enemmistö jäsenistä edusti ikäluokkaa 65-80 vuotta.

Merkille pantavaa on, että yli 80-vuotiaiden ikäluokka on suhteellisesti useammin edustettuna hyvinvointialueiden vanhusneuvostoissa kuin kuntien vanhusneuvostoissa.

3.3 Vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet

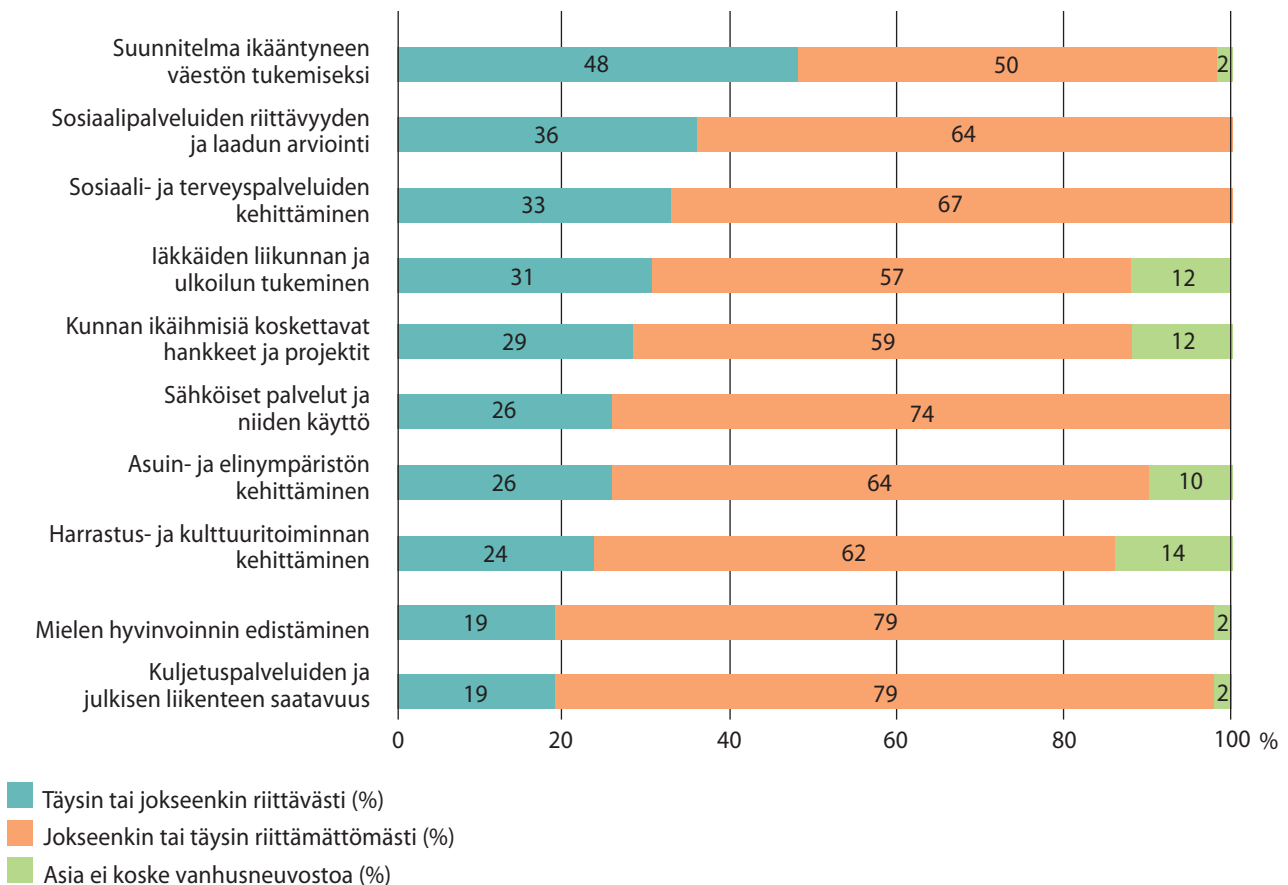
Vanhusneuvostoilta kysyttiin arviota siitä, missä määrin he olivat mielestään pystyneet vaikuttamaan ikäihmisiä koskeviin asioihin hyvinvointialueellansa tai kunnassansa. Arviota pyydettiin neliportaisella asteikolla täysin riittävästi, jokseenkin riittävästi, jokseenkin riittämättömästi ja täysin riittämättömästi. Lisäksi oli vaihtoehto, että asia ei koske vanhusneuvostoa, jonka jäsen olen. Analyysia varten vaihtoehdot täysin tai jokseenkin riittävästi ja jokseenkin ja täysin riittämättömästi yhdistettiin.

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostot aloittivat varsinaisen toimintansa vuoden 2023 alussa ja arviot vaikuttamismahdollisuuksista koskevat varsin lyhyttä toimikautta. Tulokset perustuvat hyvinvointialueilta saatuihin 42 vastaukseen.

Kaikkien ikäihmisiä koskevien asioiden kohdalla hyvinvointialueiden vanhusneuvostot arvioivat vaikuttamismahdollisuutensa useammin riittämättömiksi kuin riittäviksi. Alkuperäisessä aineistossa täysin riittävien arvioiden prosenttiosuudet eri asioiden kohdalla vaihtelivat 0–7,1 prosenttiyksikköön.

Parhaiten hyvinvointialueiden vanhusneuvostot arvioivat pystyneensä vaikuttamaan vanhuspalvelulain edellyttämään suunnitelmaan ikääntyneen väestön tukemiseksi. Lähes puolet vastaajista arvioi

siinä vanhusneuvoston vaikuttamismahdollisuudet täysin tai jokseenkin riittäviksi. Noin kolmannes vastaajista arvioi sosiaalipalveluiden riittävyys ja laadun arvioinnin, sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisen, iäkkäiden liikunnan ja ulkoilun tukemisen sekä kuntien ikäihmisiä koskettavien hankkeiden ja projektien kohdalla vaikuttamismahdollisuudet täysin tai jokseenkin riittäviksi. Vastaajista neljänneksen mielestä vaikutusmahdollisuudet sähköisiin palveluihin ja niiden käyttöön, asuin- ja elinympäristön sekä harrastus- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseen olivat vähintään jokseenkin riittävät. Vaikuttamismahdollisuudet mielen hyvinvoinnin edistämiseen sekä kuljetuspalveluiden ja julkisen liikenteen saataavuuteen olivat edes jokseenkin riittävät vain viidennekselle vastaajista.

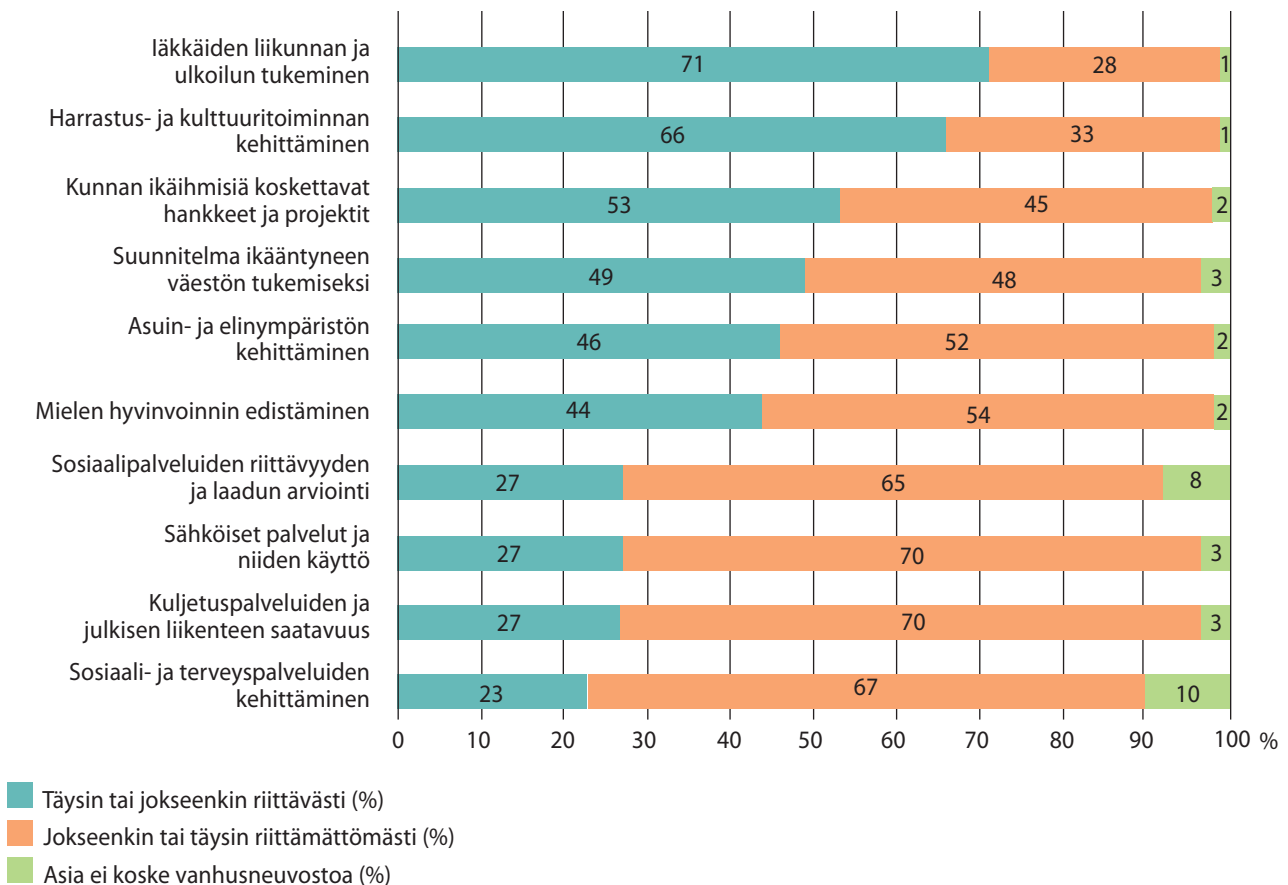

Kuva 4. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen arviot vaikuttamismahdollisuuksistaan ikäihmisiä koskeviin asioihin, prosenttiosuudet annetuista vastauksista (n=42).

Kuntien vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksien analyysiin otettiin mukaan myös ne vastaukset, joissa ei ollut ilmoitettu kuntaa (n=215). Kaikkien ikäihmisiä koskevien asioiden kohdalla kuntien vanhusneuvostot arvioivat vaikuttamismahdollisuutensa useammin riittäviksi kuin hyvinvointialueiden vanhusneuvostot. Alkuperäisessä aineistossa täysin riittävien arvioiden prosenttiosuudet eri asioiden kohdalla vaihtelivat 0,5–19,1 prosenttiyksikköön.

Parhaiten kuntien vanhusneuvostot arvioivat pystyneensä vaikuttamaan iäkkäiden liikunnan ja ulkoilun tukemiseen sekä harrastus- ja kulttuuritoiminnan kehittämiseen. Noin kaksi kolmasosaa vastaajista piti vanhusneuvoston vaikuttamismahdollisuuksia näihin asioihin täysin tai jokseenkin riittävinä. Noin

puolet vastaajista arvioi vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuudet kunnan ikäihmisiä koskettaviin hankkeisiin ja projekteihin, vanhuspalvelulain edellyttämään suunnitelmaan ikääntyneen väestön tukemiseksi, asuin- ja elinympäristön kehittämiseen sekä mielen hyvinvoinnin edistämiseen vähintäänkin jokseenkin riittäviksi. Vastaajista vajaa kolmannes arvioi vaikuttamismahdollisuudet sosiaalipalveluiden riittävyyden ja laadun arviointiin, sähköisiin palveluihin ja niiden käyttöön sekä kuljetuspalveluiden ja julkisen liikenteen saatavuuteen täysin tai jokseenkin riittäviksi. Vaikuttamismahdollisuudet sosiaali- ja terveystalveluiden kehittämiseen arvioitiin kaikkein heikommaksi. Vain vajaa neljännnes vastaajista piti niitä edes jokseenkin riittävinä.

Kuva 5. Kuntien vanhusneuvostojen arviot vaikuttamismahdollisuuksistaan ikäihmisiä koskeviin asioihin, prosenttiosuudet annetuista vastauksista (n=215).

3.4 Vanhusneuvostojen osallistumis- ja puheoikeudet

Kyselyssä kartoitettiin myös sitä, millaiset osallistumis- ja puheoikeudet vanhusneuvostoilla on valtuustojen ja lautakuntien kokouksissa.

Valtuuston kokouksiin oli osallistumisoikeus 12 hyvinvointialueen vanhusneuvostolla (67 %) ja puheoikeus 11 vanhusneuvostolla (61 %). Kunnissa osallistumisoikeus valtuuston kokouksiin oli vastanneista 58 vanhusneuvostolla (41 %) ja puheoikeus 44 vanhusneuvostolla (31 %).

Vastanneista hyvinvointialueiden vanhusneuvostoista 11 ilmoitti saavansa osallistua lautakuntien kokouksiin (61 %) ja 10 vanhusneuvostolla oli myös puheoikeus lautakunnan kokouksissa (56 %). Lautakuntia, joihin hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen mainittiin osallistuvan, olivat ikäihmisten, hoivapalveluiden, vammaisten asioiden, osallisuus- ja asiakuus-, hyvinvointi- ja yhdyspintalautakunnissa, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen sekä ympäristö- ja sivistyslautakunnissa, pelastustoimen jaostossa sekä osallisuus ja demokratia johtokunnassa. Puheoikeus mainittiin olevan tarkastus-, henkilöliikenne-, ikäihmisten ja hoivapalveluiden, palvelu-, turvallisuus-, sivistys-, yhdyspinta- ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lautakunnissa.

Kuntien vanhusneuvostoista 31 ilmoitti osallistumisoikeuden lautakuntien kokouksiin (22 %) ja puheoikeuden 29 vanhusneuvostoa (20 %). Osallistumisoikeus vanhusneuvostoilla oli hyvinvointi-, sivistys-, kulttuuri-, kaupunkikehitys-, tekninen-, elinvoima-, osallisuus-, perusturva ja peruspalvelu sekä yhdyspintalautakuntiin. Oli myös maininta, että vanhusneuvosto osallistui kaikkiin lautakuntiin tai lautakuntien edustajat olivat vanhusneuvoston jäseniä.

Lisäksi kysyttiin osallistumis- ja puheoikeutta muissa toimielimissä. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostoista 9 ilmoitti osallistumisoikeudesta johonkin muuhun toimielimeen (50 %) ja puheoikeuden 10 vanhusneuvostoa (56 %). Osallistumisoikeus koski mm. henkilöliikennetyöryhmää, turvallisuutta, kuljetuspalveluita ja puheoikeus monipalveluvaliokuntaa ja osallisuusohjelmaa edistävä työryhmää.

Kuntien vanhusneuvostoilla oli vastanneista 35:llä osallistumisoikeus johonkin muuhun toimielimeen (24 %) ja puheoikeus 31 toimielimessä (22 %). Osallistumisoikeus mainittiin olevan mm. hyvinvointialueen vanhusneuvostoon ja kunnanhallitukseen, puheoikeus samoin.

3.5 Tuen tarve

Vanhusneuvostoilta kysyttiin minkä asioiden edistämiseen ne tarvitsevat lisää tukea ja millaista tuen tulisi olla. Koska hyvinvointialueiden vanhusneuvostot olivat vasta aloittaneet toimintansa, tuen tarpeissa nousivat esiin erilaiset vanhusneuvoston toimintaan liittyvät asiat. Vastauksissa kaivattiin perehdytystä hyvinvointialueen asioihin ja ajantasaista tiedotusta. Tukea tarvitaan myös vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseen. Vanhusneuvoston päätösvaltaa tulisi vahvistaa ja parantaa osallistumismahdollisuuksia lautakuntatyöskentelyyn ja työryhmiin. Pääsy asioita käsitteleviin lautakuntiin ja työryhmiin koettiin rajoitetuksi. Vastauksissa oli mainintoja, että asiat tuodaan vain tiedoksi eikä niihin ole mahdollista vaikuttaa. Vastaajien mukaan vanhusneuvoston tulisi pystyä olemaan konkreettisesti mukana ikäihmisten asioiden suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa.

”Vanhusneuvostomme toiveena on saada puhe- ja läsnäolo-oikeus haluamiinsa hva-lautakuntiin. Tämä haastavaa, kun ei ole kirjattu lakiin, kuten nuorisovaltuuston kohdalla.”

”Tällä hetkellä meille vaan esitellään, kuinka nyt uudessa organisaatiossa asioiden hoito on järjestetty, kysymättä meiltä oman asiamme tuntevilta käytännöstä.”

Vanhusneuvostot ilmaisivat tarvitsevansa tukea yhteistyön tekemiseen hyvinvointialueen ja sen kaikkien kuntien kanssa. Asioiden valmistelun tulisi olla riittävästi resursoitua. Jotta vanhusneuvosto pystyy vaikuttamaan asioihin, sillä tulee olla siihen tarvittavaa tietoa. Tietoa kaivattiin hyvinvointialueen asioista kuten palvelurakenteen sisällöstä ja sosiaali- ja terveystieteiden saatavuudesta sekä päätöksenteon vaikutuksista. Lausuntojen valmistelun tueksi kaivattiin koottua materiaalia ikääntyneiden oikeuksia koskevista säädöksistä.

”Lausuntopyyntöjen taustamateriaaleihin esim. lakipaketti kootusti, joka sivuaa ikäihmisten oikeuksia erilaisiin palveluihin. Toki THL:n sivuilta löytyy tiedot, mutta ne ovat siellä erillisinä lakeina ja voisivat olla ns. kirjan muodossa painettuna versiona.”

”Vanhuspalvelulain esittelyä laajemmin. Mitä laki velvoittaa kuntien taloussuunnittelussa ja hv-alueen toimielimissä huomioimaan.”

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen vastauksissa suurin osa tuen tarpeen maininnoista liittyi ikääntyneiden palveluihin, niiden saatavuuteen, järjestämiseen ja sisältöön. Terveyspalveluiden saatavuus, kotihoito- ja päivätoiminta, palvelusuunnitelmat sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nousivat esiin. Samoin kuljetuspalvelut, digiosaamisen tukeminen ja asumisen ratkaisut. Huolena oli keskittyminen digitaalisten palveluiden kehittämiseen, mikä voi laitteiden tai käyttötaitojen puuttumisen vuoksi heikentää ikäihmisten osallisuutta. Myös palveluiden sisältöjen monipuolistaminen esimerkiksi kulttuuritoimintaan ja vapaaehtoistyön koordinoiminen tarve mainittiin. Se, kuinka ikääntyneiden palvelut järjestetään hyvinvointialueen syrjäisissä kunnissa siinä vaiheessa, kun tarvitaan ympärivuorokautista hoitoa, tuli esille. Vanhusneuvostot tarvitsevat tukea lisäksi tiedon välittämiseen kuntalaisille, esimerkiksi digitaalisten opastuksesta ja hyvinvointialueen palveluista.

”Kuljetuspalveluita ei juurikaan ole käytettävissä. Jokin suunnitelma on vireillä”

”Digiosaamisen ja digiosallisuuden parantaminen. Digitukea antavien henkilöiden määrän lisääminen alueen kunnissa.”

Vaikka kuntien vanhusneuvostojen toiminta on jo vakiintunutta, vastaukset kertoivat mittavasta tuen tarpeesta. Tukea tarvitaan niin toimintaan ja toimintaedellytyksiin kuin konkreettiseen vaikuttamistyöhön ikääntyneiden palvelujen parantamiseksi. Puhutteleva toive ”Ikäihmisten olemassaolon havaitseminen” kunnan vanhusneuvoston edustajalta

herättää kysymyksen, miten yksikään kunta voi olla huomaamatta ikääntyneitä asukkaitaan. Koulutusta vanhusneuvoston toimintaan ja vaikuttamiseen tarvitaan jatkuvasti.

”Selkeitä oppaita jakoon vanhusneuvostojen toiminnasta ja valtuuksista”

Useassa vastauksessa ilmeni, että vanhusneuvostojen toimintaa ei arvosteta, sitä ei toimielimenä oteta tosissaan eikä mielipiteitä hyväksytä. Tukea kaivattiin vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseen kunnan päätöksentekoprosesseihin ja uskottavuuden sekä kuulluksi tulemisen vahvistamiseen. Vanhusneuvoston roolista ja oikeuksista tulisi kunnan henkilöstöllä olla enemmän tietoa.

”Vanhusneuvostotyöstä jää turhautunut tunne, kun ei yhtään tiedä onko sen lausuntoja otettu millään tavalla huomioon.”

”Luottamushenkilöt pitäisi saada ymmärtämään vanhusneuvoston rooli kunnassa. Sama koskee osittain viranhaltijoita.”

”Tällä hetkellä vanhusneuvosto on hyvin erillään kaupungin päätöksenteosta ja sen valmistelusta.”

”Neuvoston tulee voida itse päättää, mihin asioihin se ottaa kantaa ja mitkä asiat pitää tuoda sen lausuttavaksi.”

Epäselvyyttä oli kunnan vanhusneuvoston tehtävistä suhteessa hyvinvointialueiden vanhusneuvostoihin. Yhteistyön kehittämiseen hyvinvointialueen ja kunnan vanhusneuvostojen välillä toivottiin selkeitä ohjeita ja neuvoja sekä vuoropuhelun parantamista.

”Selkeyttä siitä, mihin asioihin kunnan vanhusneuvosto voi enää vaikuttaa.”

”Ikäihmisten terveyden- ja hyvinvoinnin edistäminen; mitä se on, kyselee kunta. Ei ole tilastoja, ei ole tietoja ne menivät vanhusten mukana hyvinvointialueelle.”

”Hyvinvointialueen edustus vanhusneuvostoon silloin, kun käsiteltävä tai lausuttava asia koskee hyvinvointialueen toimesta järjestettävää palvelua!”

Kaikissa kunnissa ikääntyneiden asiat eivät vastusten mukaan tule riittävästi esiin strategioissa eivätkä edes lakisääteisissä asioissa. Hyvinvointisuunnitelma ja -kertomus ikääntyneen väestön tukemiseksi voi puuttua. Kun vanhusneuvostoilla on tietoa ja osaamista ikääntyneiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyvistä asioista, ne voivat osaltaan edistää kunnan ikäpolitiikan suunnittelua ja sen toteuttamista. Ikääntyneiden näkökulmien ja tarpeiden esiintulon vahvistamiseksi mainittiin usein läsnäolo- ja puheoikeuden saaminen lautakuntiin, joissa käsitellään ikääntyneitä koskevia asioita. Myös valtuustoon ja kunnan hallitukseen toivottiin läsnäolo- ja puheoikeutta.

Toiminnan resursoinnin niukkuus tuli esille sihteerin ja esittelijähenkilöstön vähäisyytenä ja toimintaan budjetoitujen varojen puuttumisena tai rajallisuutena.

”Jos saisimme pysyvän sihteerin toiminta olisi pitkäjänteisempää”

”Tjänstemän som kan bereda ärenden grundligt.”

Tiedonkulun ajoituksesta asioiden valmistelun ja päätöksenteon suhteen oli useita kommentteja. Kunnan toimihenkilöiden tulisi tuoda vanhusneuvostolle tietoa toimialoiltaan oikea-aikaisesti, jotta sen pohjalta pystyisi vaikuttamaan. Etenkin tietoa kaivattiin suunnitteluvaiheeseen. Vanhusneuvostoilla tulisi olla aikaa kunnolla perehtyä asioihin ja valmistella lausuntonsa niin, että niiden kautta voidaan vielä vaikuttaa päätösten tekoon ja toteutukseen.

”Emme pysty kovin paljon vaikuttamaan, koska emme saa etukäteen tietoja kaupungin suunnitelmista. Että pystyy edistämään asioita, niin pitäisi olla tietoa ennakolta. Esityslista kokouksista tulisi lähettää vanhusneuvoston puheenjohtajalle”

”Kunnissa ja hyvinvointialueella voisi olla suositus, jos ei jopa määräys siitä, että kuntien neuvostoja tulisi kuulla ennen päätöksentekoa. Käytännössä mikään taho ei suoraan pyydä neuvostolta lausuntoa. Neuvostojen puheenjohtajat ja sihteerit joutuvat seuraamaan käsiteltävillä olevia asioita yrittääkseen saada neuvoston kokouksen sellaiseen aikaan, että asioihin ennätettäisiin antaa lausunto. Yleensä ollaan myöhässä, sillä valmistelun aikana ei lausuntoa pyydetä. Kun asia on jo toimielinten päätöksenteossa, olemme myöhässä. Vaikuttamistoimielimiä ei mielletä lausuntopyyntöjen arvoisiksi.”

Tiedon lisäksi kaivattiin tukea yhteistyön vahvistamiseen kunnan virkamiesten, asioiden valmistelijoiden ja päättäjien kanssa. Esille tuli myös, että myös järjestöjen ja kunnan välistä yhteistyötä tulisi vahvistaa. Kysymykseen, millaiseen vaikuttamistyöhön vanhusneuvostot tarvitsevat tukea, tuli lukuisia vastauksia, jotka kattoivat laajasti ikääntyneiden eri palvelut ja niiden kehittämistarpeet. Eniten esille nousivat tuki digitaalisten palveluiden käyttöön ja niille vaihtoehtoisten ratkaisujen kehittämiseen sekä kuljetuspalveluiden järjestämiseen.

”Palvelut, joita asiakkaat eivät voi käyttää esim. digipalvelut, miten huomioidaan ne asiakkaat, jotka jäävät palvelun ulkopuolelle?”

”Kuljetuspalvelut sivukyliltä toiminnan pariin. Voiko saada tietoa avustuksista kuljetuspalveluiden osalta? Kuljetuspalveluiden toimintamallit muista kunnista?”

”Palveluliikenteen kehittäminen ikäystävällisemmäksi.”

Ikääntyneille kohdennetut terveyden edistämisen palvelut ja sopivat asunnot ja asuinympäristöt, liikumisen esteettömyys, tuen saaminen arjen asioihin ja kotona asumiseen sekä osallisuuden tuki nostettiin esille.

”Julkisten paikkojen esteettömyyteen. Tulisi huomioida rakentaessa ja remontoidessa, miten saadaan asia vietyä eteenpäin.”

”Keinoja liikkeelle lähtemisen ja aktiivisuuden tukemiseksi.”

”Osallistamiseen eli syrjäytymisvaarassa olevat ikääntyvät pitäisi saada osallistumaan ja muiden joukkoon.”

3.6 Vanhusneuvostojen yhteistyö vanhusasiavaltuutetun kanssa

Toiveita yhteistyöhön vanhusasiavaltuutetun kanssa esitettiin runsaasti sekä hyvinvointialueiden että kuntien vanhusneuvostoista. Hyvinvointialueen vanhusneuvostojen puolesta vastanneet toivoivat useimmin vanhusasiavaltuutetun tapaamista paikan päällä (11). Toiseksi eniten toivottiin vanhusasiavaltuutetun tiedottavan ajankohtaisista asioista (10). Myös ohjausta ja tukea vanhusneuvoston työhön toivottiin useissa vastauksissa (5). (Taulukko 1).

Taulukko 1. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiveet vanhusasiavaltuutetulle

		Lkm
Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiveet vanhusasiavaltuutetulle	Tapaamisia paikan päällä	11
	Tiedotusta ikääntyneitä koskevista asioista	10
	Vanhusneuvoston ohjaamista ja tukea (aloitteisiin, kannanottoihin ja muuhun suunnitteluun)	5
	Vahvaa vaikuttamista	4
	Palveluiden parantamista: sotepalvelut, digipalvelut, taksien saatavuus	3
	Yhteistyötä, säännöllistä yhteydenpitoa ja vuoropuhelua	3

Kuntien vanhusneuvostojen vastauksissa painottui eniten tarve tutustua vanhusasiavaltuutetun työhön (24). Osassa vastauksia tuli myös esille, ettei vanhusasiavaltuutettua valtakunnallisena viranomaisena vielä tunneta. Vanhusasiavaltuutetun toivottiin tiedottavan ikääntyneisiin liittyvistä asioista vanhusneuvostoa (23), ja erilaista yhteistyötä (22) ja tapaamisia (13) vanhusasiavaltuutetun kanssa toivottiin.

Vanhusasiavaltuutetun toivottiin edistävän vanhusneuvostojen asemaa omassa toiminnassaan (9). Sekä hyvinvointialueiden että kuntien vanhusneuvostojen vastauksissa toivottiin vahvaa vaikuttamistyötä. (Taulukko 2)

Taulukko 2. Kuntien vanhusneuvostojen toiveet vanhusasiavaltuutetulle

Kuntien vanhusneuvostojen toiveet vanhusasiavaltuutetulle	Vanhusasiavaltuutetun työstä kertomista vanhusneuvostoille	24
	Tiedotusta ikääntyneitä koskevista asioista	23
	Yhteistyötä, säännöllistä yhteydenpitoa ja vuoropuhelua	22
	Tapaamisia paikan päällä	13
	Vanhusneuvoston ohjaamista ja tukea (aloitteisiin, kannanottoihin ja muuhun suunnitteluun)	11
	Valvontaa, että ikäihmiset saavat tuen sotepalveluista	10
	Vahvaa vaikuttamista	9
	Vanhusneuvostojen aseman korostamista omassa toiminnassaan	9
	Ilman digiosaamista olevien aseman edistämistä	5
	Vanhusten asioiden viemistä eteenpäin päättäjiille	4
	Oikeuksiin ja lainsäädäntöön perehtymistä ja vaikuttamista	4

Suurin osa vanhusneuvostojen esittämistä toiveista osuu hyvin yksiin vanhusasiavaltuutetun lakisäästeisten tehtävien kanssa. Vanhusasiavaltuutettu on useissa lausunnoissaan ja kannanotoissaan korostanut vanhusneuvostojen merkitystä ja esittänyt niiden vaikutusmahdollisuuksien vahvistamista. Ennakollinen vaikuttamistyö ikääntyneiden aseman ja oikeuksien toteutumisen edistämiseksi on vanhusasiavaltuutetun keskeinen tehtävä.

Palveluihin liittyvä valvonta sen sijaan, jota useampi vastaaja toivoi, jää vanhusasiavaltuutetun toimivallan ulkopuolelle. Vanhusasiavaltuutettu ei ole valvova viranomainen. Vanhusasiavaltuutettu on kuitenkin kannanotoissaan, lausunnoissaan, kuulemisissaan sekä ensimmäisessä eduskuntakertomuksessaan painottanut voimakkaasti palveluiden saatavuuden merkitystä iäkkäille henkilöille. Erityisesti on painotettu kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoi-

don riittävyden turvaamista, sekä kriisiapaikkojen ja ikääntyneille suunnattavan sosiaalityön saatavuutta kaikilla hyvinvointialueilla. (Vanhusasiavaltuutettu 2024.)

Joidenkin yhteistyötoiveiden toteutus vaatii kuntien ja hyvinvointialueiden suuren määrän ja vanhusasiavaltuutetun toimiston pienten resurssien vuoksi pohdintaa. Tämä koskee esimerkiksi toivetta saada konkreettista ohjausta ja apua aloitteiden tekemiseen ja kannanottojen kirjoittamiseen.

Vanhusneuvostojen ja vanhusasiavaltuutetun yhteistyön ja tiedonvaihdon lisääminen on yhteinen toive. Useampi vastaaja toivoi vanhusasiavaltuutelta uutiskirjettä ajankohtaisista asioista, ja tämä on nyt toteutunut. Ensimmäinen uutiskirje julkaistiin huhtikuussa.

3.7 Muut kyselyssä esille nostetut asiat

Kyselyn lopuksi vastaajalla oli mahdollisuus nostaa esille haluamiaan asioita. Kommentteja saatiin runsaasti. Vastauksissa nousi esille myös aiemmin kysytyjä tuen tarpeita. Sekä hyvinvointialueiden että kuntien vanhusneuvoston vastauksissa toistui turhautuminen vanhusneuvostojen työn arvottomuuteen.

”Tuntuu turhautavalta osallistua ikäihmisiä koskevien asioiden käsittelyyn, sillä ei näytä olevan mitään vaikutusta. Ei tulla kuulluksi, eikä oteta huomioon. Sama kuin puhuisi kotona seinille. Tuntuu, että vanhusneuvostokin on olemassa ainoastaan siksi, että laki niin määrää.

Hyvinvointialueilla vanhusneuvostot etsivät vielä rooliaan ja toimintatavat ovat kehittymässä. Tehtäviä on paljon ja alueet, joiden asioita käsitellään, ovat laajoja. Kunnat, joita käsiteltävät asiat koskevat ovat monille tai jopa kaikille neuvoston jäsenille outoja.

Vanhusneuvostojen roolia, toimintaedellytyksiä sekä mahdollisuuksia vaikuttaa toivottiin vahvistettavan ja yhtenäistettävän. Tilanteen kartoittamiseksi ja kehittämisen alulle panemiseksi ehdotettiin vanhusneuvostojen puheenjohtajien tapaamista vanhusasiavaltuutetun johdolla.

Kritiikkiä esitettiin siitä, etteivät käsitellyt asiat ole koskettaneet ikääntyneitä. Poliittiset nimitykset eivät aina ole johtaneet asiantuntemukseen ikääntyneiden asioista. Hyvinvointialueiden päätöksentekojärjestelmä koettiin niin byrokraattiseksi, että vaikuttamiskanavien löytäminen on hankalaa. Hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostojen yhteistoiminnan käynnistäminen nähtiin tärkeäksi. Huolta kannettiin palveluiden vähentämisestä ja maaseudun asukkaiden tilanteesta.

Vastauksissa oli myös kiitosta ja luottavaisuutta siihen, että hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiminta kehittyy ajan myötä. Tieto kulki hyvin, kun vanhusneuvoston esittelijä on aluevaltuustossa, aluehallituksessa sekä johtoryhmässä ja toimialuejohtaja on mukana vanhusneuvoston kokouksessa.

”Virkamiesten tärkeä apu vanhusneuvostolle on ollut käytettävissä.”

”Vanhusneuvostoa tiedotetaan meneillään olevista toimenpiteistä ja neuvosto saa hyvin perustellut ja selkeät selvitykset päätöksen perustaksi.”

Hyvinvointialueuudistus vaikutti myös kuntien vanhusneuvostoissa käsiteltäviin asioihin. Kunnat päivittävät lakisääteisiä ohjelmiaan ja suunnitelmiaan uusien järjestämisvastuiden puitteissa, mihin vanhusneuvostot voivat päästä vaikuttamaan. Toisaalta hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen toiminnan aloittaminen on luonut paineita kuntien vanhusneuvostojen toiminnan supistamiseen.

Kuntien vanhusneuvostot haluavat olla mukana vanhuksiin kohdistuvassa päätöksenteossa ja antaa lausuntoja suunnitelmiin, jotta ikääntyneiden näkökulma saadaan esille. Kunnan päätöksentekoon esitettiin vanhusasiavaikutusten arviointia. Toimivasta yhteistyöstä kunnan kanssa annettiin useampia esimerkkejä.

”Kaupungin asiantuntijoiden kanssa toiminta ollut kiitettävää. Yhteistyön jatkuminen eri näkökulmista huolimatta rakentavaa.”

”Imatran vanhusneuvostossa on edustaja hyvinvointi- ja kaupunkikehityslautakunnista ja puheenjohtaja on hallituksen jäsen. Vaikuttaminen näihin elimiin hoituu niin päin.”

”Vanhusneuvostossa on hyvä henki ja kaupungin asioihin vaikutetaan ennalta ja hyvällä sykkeellä. Kaupungin eri toimialoilta ollaan automaattisesti ja ennakoivasti yhteydessä neuvostoihin jo asioiden suunnitteluvaiheessa. Tämä vaatii välillä asian muistuttelua ja aktiivista jalkautumista. Tarkoitus onkin pitää vielä useammin vanhusneuvoston kokoukset kaupungin eri yksiköissä, saaden tuttuutta ja vuoropuhelua luontevasti aikaiseksi.”

”Neuvoston kokoukseen järjestetään tarvittaessa kunnanjohtajan kyselytunti (eri teemoihin liittyen) ja vanhusneuvoston kokoonpanossa on kunnanhallituksen edustaja.”

”Vanhus- ja vammaisneuvoston aloitteita käsitellään valtuustoaloitteen tapaan.”

Yhteistyötä tulisi kehittää alueen vanhusneuvostojen kesken, samoin yhdyspintatyötä hyvinvointialueen kanssa.

”Vi håller årligen diskussionstillfällen med de angränsande kommunerna i vår region. Vår egen aktivitet är trots allt den viktigaste och att följa med vad som sker i kommunen och välfärdsområdet.”

Kommenteissa huolta kannettiin suhtautumisesta ikäihmisiin ja palveluiden saatavuudesta. Ikäihmiset haluavat itse olla mukana kehittämässä palveluita. Palveluita tulisi kehittää ikäystävällisiksi, jotta ikäihmiset olisivat niiden suhteen yhdenvertaisessa asemassa.

”...Ikäihmisistä pitää pitää huolta ja kehittää palveluita kysymällä ikäihmisiltä itseltään millaisia palveluiden tulisi olla.”

”Ikärasismi on kitkettävä kaikessa pois. Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa käyttöön asiakas-/ihmislähtöisyys organisaatiolähtöisyyden sijaan.”

”Inhimillisyyttä päättäjille. Jokainen heistäkin on joskus itse vanhus.”

4. YHTEENVETO

Hyvinvointialueiden ja kuntien vanhusneuvostoille tehdyn kyselyn perusteella voidaan todeta, että vanhusneuvostojen mahdollisuudet vaikuttaa ikääntyneitä koskeviin asioihin eivät ole riittävät. Tukea tarvitaan sekä toiminnan rakenteiden kehittämiseen, sisällöllisen osaamisen parantamiseen ja arvostuksen lisäämiseen. Vaihtelu vanhusneuvostojen toimintaedellytyksissä oli suurta. Tulokset ovat olleet samansuuntaisia myös aiemmin tehdyissä kyselyissä (Ihmisoikeuskeskus 2021).

Hyviä toimintamalleja on käytössä ja niitä tulisi levittää vanhusneuvostojen keskinäistä vuorovaikutusta edistämällä. Vanhusneuvostoissa on erittäin paljon osaamista niin ikääntyneiden tarpeisiin kuin päätöksentekoon liittyen ja näin vanhusneuvostot tuovat ja voivat tuoda olennaisia kehittämistarpeita ja niiden ratkaisuehdotuksia kuntiin ja hyvinvointialueille.

Kuntien vanhusneuvostoja koskeva lainsäädäntö (Kuntalaki 410/2015, 27§) ei erittele esimerkiksi jäsenten valintaperusteita eikä juurikaan yksilöi tarvittavia toimintaedellytyksiä. Vanhusneuvostojen vastausten perusteella on syytä nostaa esiin tarve arvioida erityisesti kuntien vanhusneuvostoja koskevaa lainsäädäntöä ja pohtia miten sitä muuttamalla saataisiin lisää vaikuttavuutta neuvostojen toiminnalle ja näin toteutettua paremmin laissa määritellyjä vanhusneuvostojen tehtäviä.

Kyselyä tehtäessä hyvinvointialueiden vanhusneuvostot olivat ehtineet toimia vasta vähän aikaa. Saadut tulokset kertovatkin siitä, miten niiden toiminta on käynnistynyt tilanteessa, jossa toteutetaan erittäin mittavaa uudistusta. Sote-uudistuksen yksi keskeinen tavoite oli turvata sosiaali- ja terveystalvelujen riittävyys väestön ikääntyessä. Ikääntyneiden osuus väestöstä jatkaa kasvuaan tulevat vuosii-

kymmenet ja osuus on ollut pitkään ennätysellisen suuri. Ikääntyvien sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuus erityisesti kotihoidon ja ympärivuorokautisen palveluasumisen osalta on heikentynyt jo vuosia ja on hälyttävän huonolla tasolla koko maassa (THL 2022, 2023). Ikääntyneiden ihmisten kannalta onkin erityisen tärkeää, että hyvinvointialueiden vanhusneuvostot pääsevät vaikuttamaan hyvissä ajoin palvelujen saatavuudesta päätettäessä.

Vanhusneuvostojen tärkein tehtävä on tuoda esiin ikääntyneiden näkökulmia päätöksentekoon. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että yli 80-vuotiaita on varsin harvoin mukana kuntien vanhusneuvostojen työssä. Hyvinvointialueilla tilanne on hieman parempi. Väestötutkimusten mukaan toimintakyvyn ja terveyden ongelmat yleistyvät 80-ikävuoden jälkeen ja erityisesti muistisairauksien riski on selvästi korkeampi kaikkein iäkkäimmillä (Koskinen ym. 2022). Samoin sähköinen asiointi on selvästi harvinaisempaa kaikkein vanhimmilla (Tilastokeskus 2023). Onkin erityisen tärkeää, että kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostot varmistavat kaikkein iäkkäimpien näkökulmien esiin tuomisen omissa lausunnoissaan ja toiminnassaan.

Vanhusneuvostot esittivät paljon toiveita yhteistyölle vanhusasiavaltuutetun kanssa. Tämä antaa hyvät edellytykset yhteistyön käynnistämiseksi ja jatkamiseksi. Vanhusasiavaltuutettu on ensimmäisten kahden toimintavuoden aikana tavannut yksittäisiä vanhusneuvostoja eri kunnissa ja hyvinvointialueilla. Usean kunnan yhteisiä tapaamisia on ollut myös useita, samoin tilaisuuksia, joissa on ollut sekä kuntien että hyvinvointialueen vanhusneuvostoja paikalla. Näitä yhteisiä tilaisuuksia vanhusasiavaltuutettu tulee oma-aloitteisesti jatkamaan ja saatujen vastausten perusteella nämä saadaan myös toteutettua yhteistyönä vanhusneuvostojen kanssa.

LÄHTEET

Ihmisoikeuskeskus (2021). Vanhusneuvostojen toiminta ja vaikutusmahdollisuudet kunnissa. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 7/2021. www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/vanhusneuvostot/

Koskinen S, Martelin T, Sainio P, Sihvonen A-P, Paalanen L, Stenholm S & Aromaa A (2022). Väestön terveys ja vanheneminen. Teoksessa Gerontologia (toim. Rantanen, Kokko, Sipilä & Viljanen) s. 59–87. Duodecim.

Kuntalaki 420/2015. www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410

Kuntaliitto (2023). Kuntien ja hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet – roolit ja yhteistyö www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Vaikuttamistoimielimet_28122022.pdf

Rappe E, Saloranta E, Rajaniemi J, Borodulin K. & Pennanen M (2023). Vanhusneuvostokysely iäkkäiden toimintakykyä ylläpitävistä palveluista 2022. Tutkittua tietoa. Ikäinstituutti. www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2023/01/Vanhusneuvostokysely_NETTI.pdf

THL (2022). THL:n kysely: ympärivuorokautista asumispalvelua voi joutua odottamaan lakisääteistä määräaika pidempään. Uutinen 14.12.2022. <https://thl.fi/-/thl-n-kysely-ymparivuorokautista-asumispalvelua-voi-joutua-odottamaan-lakisaateista-maaraaika-pidempaan>

THL (2023). Kotihoito 2022. Kotihoidon käynti- ja asiakasmäärä väheni vuonna 2022. Tilastoraportti 28/2023. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/ikaantyneet/kotihoito>

Tilastokeskus (2023). Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö. <https://stat.fi/tilasto/sutivi>

Vanhusasiavaltuutettu (2024). Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024. K 3/2024 vp. <https://vanhusasia.fi/julkaisut>

Kysely vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksista

Ikäinstituutti, vanhusasiavaltuutettu ja avoin hallinto keräävät tietoa vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksista kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa. Samalla kootaan tietoa siitä millaista yhteistyötä vanhusneuvostot toivovat vanhusasiavaltuutetun kanssa. Pyydämme teitä ystävällisesti vastaamaan alla olevaan kyselyyn 29.9.2023 mennessä. Tulokset kerromme valtakunnallisessa Vanhusneuvostopäivässä 8.11.2023.

1. Valitkaa teitä koskeva vaihtoehto. Vanhusneuvosto, jossa toimitte on

- kunnan vanhusneuvosto. Mikä kunta?
 hyvinvointialueen vanhusneuvosto. Mikä hyvinvointialue?

Jos toimitte sekä kunnan että hyvinvointialueen vanhusneuvostossa, täyttäkää molempien osalta oma kysely.

2. Millainen on vanhusneuvostonne kokoonpano? Valitkaa kaikki vanhusneuvostossanne edustettuina olevat tahot varsinaisten jäsenten osalta.

- Eläkeläisjärjestöt
 Vanhusjärjestöt
 Vammaisjärjestöt
 Veteraanijärjestöt
 Muut järjestöt. Mitkä? _____
 Iäkkäät henkilöt (muutoin kuin esimerkiksi järjestöjen kautta)
 Vammaiset henkilöt (muutoin kuin esimerkiksi järjestöjen kautta)
 Seurakunnat
 Kunnalliset luottamushenkilöt
 Kunnalliset toimihenkilöt. Mistä toimialoilta?
 Hyvinvointialueiden toimihenkilöt. Mistä toimialoilta?
 Hyvinvointialueiden luottamushenkilöt
 Muut tahot, mitkä? _____

3. Mihin eri ikäluokkiin kuuluvia jäseniä vanhusneuvostossanne on? Valitkaa kaikki varsinaisia jäseniänne koskevat vaihtoehdot.

Arvioikaa, kuinka monta jäsentä vanhusneuvostossanne on alla olevissa ikäryhmissä?

- Alle 45-vuotiaat
 45–64-vuotiaat
 65–80-vuotiaat
 Yli 80-vuotiaat

4. Missä määrin vanhusneuvostonne on mielestänne pystynyt vaikuttamaan seuraaviin ikäihmisiä koskeviin asioihin omassa kunnassanne/hyvinvointialueellanne?
Valitkaa yksi vaihtoehto jokaiselta riviltä.

	Täysin riittävästi	Jokseenkin riittävästi	Jokseenkin riittämättömästi	Täysin riittämättömästi	Asia ei koske vanhus- neuvostoa, jonka jäsen olen
Vanhuspalvelulain edellyttämä suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi	☐	☐	☐	☐	☐
Vanhuspalvelulain edellyttämä sosiaalipalveluiden riittävyden ja laadun arviointi	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Sähköiset palvelut ja niiden käyttö	☐	☐	☐	☐	☐
Asuin- ja elinympäristön kehittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Harrastus- ja kulttuuri-toiminnan edistäminen	☐	☐	☐	☐	☐
lääkäiden liikunnan ja ulkoilun tukeminen	☐	☐	☐	☐	☐
Mielen hyvinvoinnin edistäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kunnan ikäihmisiä koskevat hankkeet ja projektit	☐	☐	☐	☐	☐
Kuljetuspalveluiden ja julkisen liikenteen saatavuus	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐

Minkä asioiden edistämiseen toivoisitte lisää tukea? Minkälaista tukea tarvitsette?

5. Mihin kunnan tai hyvinvointialueen päätöksentekuelimiin vanhusneuvoston edustajalla on osallistumis- ja puhesoikeus?

OSALLISTUMISOIKEUS	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Valtuusto	☐	☐	☐
Lautakunta, mikä/mitkä? _____	☐	☐	☐

Muu, mikä? _____	☐	☐	☐

PUHEOIKEUS			
Valtuusto	☐	☐	☐
Lautakunta, mikä/mitkä? _____	☐	☐	☐

Muu, mikä? _____	☐	☐	☐

6. Millaista yhteistyötä toivotte vanhusneuvoston ja vanhusasiavaltuutetun kesken tai onko teillä toiveita vanhusasiavaltuutetun työlle? Vanhusasiavaltuutettu on riippumaton ja itsenäinen viranomainen, jonka tehtävänä on edistää ikääntyneiden asemaa ja oikeuksien toteutumista. Toiminta käynnistyi vuoden 2022 alussa.

7. Mitä muita asioita haluaisitte vielä sanoa?

8. Kuka vastasi kyselyyn?

- Kysymykset käsiteltiin vanhusneuvostossa yhdessä
- Vanhusneuvoston puheenjohtaja yhteistyössä sihteerin kanssa
- Vanhusneuvoston puheenjohtaja
- Vanhusneuvoston sihteeri
- Muu vastaaja, kuka? _____

Ikäinstituutti

Kysely vanhusneuvostojen vaikuttamismahdollisuuksista kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa

Vanhusneuvostot ovat kunnissa ja hyvinvointialueilla lakisääteisiä vaikuttamistoimielimiä, joiden tehtävänä on turvata ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet päätöksentekoon. Hyvinvointialueilla vanhusneuvostojen tehtävät keskittyvät ikääntyneitä koskeviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Kunnissa vanhusneuvostot tuovat ikääntyneiden näkemyksiä asumiseen, liikkumiseen, osallisuuteen, elinympäristöön sekä hyvinvointiin ja terveyteen liittyvien asioiden ja palveluiden suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan.

Ikäinstituutti, vanhusasiavaltuutettu ja Avoin hallinto selvittävät kyselyllä millaiseksi vanhusneuvostot kokivat vaikuttamismahdollisuutensa kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteossa. Samalla koottiin tietoa myös siitä, millaista yhteistyötä vanhusneuvostot toivovat vanhusasiavaltuutetun kanssa.

Kyselyn tuloksia voidaan hyödyntää kehitettäessä vanhusneuvostojen toimintaa ja niiden yhteistyötä vanhusasiavaltuutetun kanssa.